

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2025-4-9>

УДК 72.04 (043.5)

ORCID ID: 0000-0002-4224-0331

ORCID ID: 0000-0001-5853-9429

Марія-Юлія Сідорова

*аспірантка кафедри архітектури та просторового планування
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
3106955@stud.kai.edu.ua*

Лілія Гнатюк

*кандидатка архітектури, доцентка,
доцентка кафедри комп'ютерних технологій дизайну і графіки
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
liliia.hnatiuk@npp.kai.edu.ua*

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ПЛАСТИКИ ФАСАДІВ ЗАБУДОВИ КИЄВА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Анотація. У статті розглянуто особливості сприйняття архітектурно-декоративної пластики фасадів забудови Києва кінця XIX – початку XX століть та виявлено її роль у збереженні своєрідності міста. Встановлено, що для комфортного сприйняття фасадів, розташованих на протилежному боці вулиці, необхідно, щоб висота фасадів не перевищувала ширину вулиці. На жаль, ця умова не виконувалася в радянський період і продовжує порушуватися й у наш час. Це призводить до спотворення масштабу забудови вулиць, поганої інсоляції та погіршення умов сприйняття забудови. Виявлено оптимальну відстань для комфортного сприйняття елементів партеру вулиці (порталів, дверей, ґрат проїздів, скульптури) у периметральній забудові (залежно від висоти елементів та оптимального кута зору, коли око людини розрізняє всі кольори й деталі). На жаль, обмежена ширина тротуарів часто не забезпечує оптимальний огляд елементів фасадів. Важливу роль у формуванні позитивних емоцій від сприйняття забудови історичного центру Києва, а також у створенні своєрідного образу міста, відіграє архітектурно-декоративна пластика забудови кінця XIX – початку XX ст. Око людини в процесі сприйняття периметрального ряду фасадів фіксує певні «зачеми»: у верхньому полі сприйняття – це елементи блакитної лінії забудови (скульптура завершень будинків, аттики, декоративні башточки), а в нижньому полі (на лінії партеру) – портали, скульптура порталів, двері, ґрати проїздів, балкони, декоративна огорожа. **Мета дослідження** полягає у виявленні особливостей сприйняття архітектурно-декоративної пластики фасадів забудови Києва кінця XIX – початку XX ст. та визначенні її ролі у збереженні своєрідності міста. **Методи дослідження.** У процесі дослідження умов оптимального сприйняття архітектурно-декоративної пластики фасадів забудови Києва кінця XIX – початку XX ст. використано такі методи: емпіричні (спостереження за предметом дослідження, фотофіксація, обміри, замальовки, метод аналогій) та теоретичні (вивчення наукових джерел тематики дослідження, аналіз та узагальнення одержаної інформації, вивчення архітектурно-будівельної практики, синтез та формалізація одержаної наукової інформації; порівняльний аналіз; аналітичні розрахунки для визначення відстані оптимального сприйняття фасадів і їх елементів, графічне моделювання). **Наукова новизна:** вперше проаналізовано умови оптимального сприйняття окремих фасадів у периметральній забудові вулиць та елементів фасадів забудови історичного центру, визначено оптимальну відстань для сприйняття елементів фасадів у нижній зоні сприйняття, виявлено роль архітектурно-декоративної пластики фасадів забудови кінця XIX – початку XX ст. у збереженні своєрідності міста Києва. **Висновки.** Результати дослідження можуть бути використані у практиці ремонтно-реставраційних робіт. Розрахунки оптимальних відстаней та кутів сприйняття фасадів, порталів та інших елементів партеру можуть застосовуватися для реконструкції історичного центру Києва, а також для обґрунтування необхідності уточнення регулювання поверховості новобудов, що вводяться в історичну забудову, та у збереженні окремих деталей і елементів фасадів, які є важливими архітектурними акцентами.

Ключові слова: сприйняття, архітектура, фасади забудови кінця XIX – початку XX ст., елементи, своєрідність.

Mariia-Yuliia Sidorova

*Postgraduate Student at the Department of Architecture and Spatial Planning
State University «Kyiv Aviation Institute»
mariia.sidorova@npp.kai.edu.ua*

Liliia Gnatiuk

*Candidate of Architecture, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Computer Design and Graphics Technologies
State University «Kyiv Aviation Institute»
liliia.hnatiuk@npp.kai.edu.ua*

PERCEPTION OF THE PLASTICITY OF FACADES OF KYIV BUILDINGS OF THE LATE XIX AND EARLY XX-TH CENTURIES

Abstract. The article examines the perception of the architectural and decorative plasticity of the building facades of Kyiv at the late 19th and early 20th centuries and reveals its role in preserving the city's originality.

It has been established that for a comfortable perception of facades located on the opposite side of the street, it is necessary that the height of the facades does not exceed the width of the street. Unfortunately, this condition was not met in the Soviet period and continues to be violated in our time. This leads to a distortion of the scale of street development, poor insolation and deterioration of the conditions for the perception of development. The optimal distance for a comfortable perception of the elements of the ground floor of the street (portals, doors, grates of passageways, sculptures) in the perimeter building (depending on the height of the elements and the optimal viewing angle, when the human eye can distinguish all colors and details) has been identified. Unfortunately, often the width of sidewalks does not allow for such an optimal view of facade elements. An important role in the formation of positive emotions from the perception of the buildings of the historical center of Kyiv, as well as in creating a unique image of the city, is played by the architectural and decorative plasticity of the buildings of the late 19th – early 20th centuries, since the human eye, in the process of perceiving the perimeter row of facades, fixes certain "hooks", which are in the upper field of perception elements of the blue line of buildings – sculpture of the ends of buildings, attics, decorative turrets, and in the lower field of perception, on the ground floor line, such elements are portals, sculpture of portals, doors, grates of passages, balconies, decorative fencing. **The purpose of the study** is to identify the peculiarities of the perception of the architectural and decorative plasticity of the facades of buildings of the late 19th and early 20th centuries in Kyiv and to determine its role in preserving the originality of the city.

Research methods. In the process of studying the conditions for optimal perception of architectural and decorative plasticity of facades of buildings of the late 19th – early 20th centuries in Kyiv, the following methods were used: Empirical methods: observation of the subject of research; photo fixation, measurements, sketches; method of analogies. Theoretical methods: study of scientific sources of the research topic, analysis and generalization of the information obtained; study and analysis of architectural and construction practice; synthesis and formalization of the scientific information obtained; comparative analysis; analytical calculations in order to identify the distance for optimal perception of facades and their elements; graphic modelling. The main part of the work was carried out by empirical and theoretical methods. **Scientific novelty:** for the first time, the conditions for optimal perception of individual facades in the perimeter buildings of the street and elements of facades of buildings in the historical centre were analysed, the optimal distance for the perception of facade elements in the lower perception zone was determined, and the role of architectural and decorative plasticity of facades of buildings of the late 19th and early 20th centuries in preserving the originality of the city of Kyiv was revealed. **The practical significance** of the work lies in the use of the research results in the practice of repair and restoration works. Calculations of optimal distances and angles of perception of facades, portals and other elements of the ground floor can be used in the reconstruction of the historical centre of Kyiv, as well as in substantiating the need to clarify the regulation of the number of storeys of new buildings that are included in the historical development and in the preservation of individual details and elements of facades that are important architectural accents.

Key words: perception, architecture, facades of buildings of the late 19th – early 20th centuries, elements, originality.

Постановка проблеми. Забудова кінця XIX – початку XX ст. є історико-меморіальним об'єктом естетичного сприйняття. Вона складає більшу частину архітектурного середовища історичного центру Києва. Це архітектурне середовище охоплює ансамблі та силуети Верхнього міста з Андріївською церквою

й будинком-замком Річарда, Софійську площу з силуетами Софійського собору, забудову вулиць Великої Житомирської, Володимирської, Олеса Гончара, Рейтарської, Ярославового Валу, площі Українських Героїв, вулиці Городецького, Хрещатика, силуети Києво-Печерської лаври, а також забудову багатьох вулиць Верхнього міста,

Печерська й Подолу. До цього середовища належать і окремі емоційно значущі об'єкти – Будинок із химерами (вул. Банкова, 10), Замок Річарда (Андріївський узвіз, 15), особняки на вул. Олеса Гончара, 33, і Ярославового Валу, 1; прибуткові будинки на вул. Великій Житомирській, 32 й 8А, Будинок з котами (вул. Гоголівська, 23) та інші. Нарешті, важливими складовими цього архітектурного ландшафту є й окремі елементи фоновий та рядовий забудови, які стали для киян важливими акцентами і середовищними орієнтирами. Саме ці об'єкти змодельовали для киян та гостей міста образ Києва, сформували своєрідність його забудови. Це середовище створює відчуття комфорту, оскільки ширина вулиць, розміри площ, поверховість і висота будинків історичного центру відповідають умовам людського сприйняття. До того ж периметральна забудова історичного центру певною мірою відповідає і умовам інсоляції.

За радянських часів і навіть у наш час, на жаль, правила забудови вулиць Києва часто порушувалися: змінювалися просторові пропорції вуличного середовища, зростала висота будівель у центральних районах міста. Унаслідок цього погіршувалися умови візуального сприйняття, порушувався масштаб, зникали важливі архітектурні акценти. Внаслідок воєнних дій, руйнацій, обумовлених часом, а також через приватну власність на будівлі в історичному центрі міста, забаганки власників і неякісні ремонти втрачаються окремі елементи фасадів – портали, двері, балкони, грати проїздів, об'ємна та рельєфна скульптура, що призводить до втрати самобутності Києва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням емоційного впливу архітектури на самопочуття людини, на її настрій та відчуття щастя присвятив свої публікації Ален де Боттон (Alain de Botton) [1]. Особливості історизму у архітектурі дослідила С. Лінда [2]. Охорону ландшафтів (як складову збереження культурної спадщини) вивчав Є. Водзинський [3]. Правила забудови старого Києва розглянуто в публікаціях Д. Малакова [4]. Питання реконструкції та реставрації історичного середовища дослідили у своїх працях Л. Гнатюк, О. Пламєницька [5; 6], О. Крижанівський [7; 8; 9], А. Марковський [10; 11; 12]. Проблеми охорони архітектурної спадщини висвітлив у своїх працях Л. Прибега [13; 14]. Гендерні ознаки в архітектурі та міському просторі були розглянуті О. Олійник [15]. Композиційні і семантичні особливості фасадів забудови кінця XIX – початку XX ст. досліджено О. Сідоровою, М.-Ю. Сідоровою [16; 17; 18]. Стильові особливості архітектури

кінця XIX початку XX ст. висвітлені Т. Скібіцькою [19; 20]. Архітектурі та архітекторам України присвячені праці В. Тимофійенка [21], В. Чепелика [22; 23; 24]. Питання ергономіки та сприйняття архітектури вивчав С. Шкляр [25]. Планувальні та конструктивні особливості архітектури України кінця XIX – початку XX ст. досліджено В. Ясієвичем [26].

Мета статті – дослідити особливості сприйняття архітектурно-декоративної пластики фасадів Києва кінця XIX – початку XX ст. і визначити її значення для збереження своєрідності міста.

Виклад основного матеріалу. В додатках до обов'язкових постанов щодо будівництва прибуткових будинків і садиб на вулицях Києва на межі XIX–XX ст. зазначалося, що висота всіх будівель, які зводилися по фронту вулиць, від тротуара до карнизу, не повинна перевищувати ширину вулиці («Києвлянин», №162, 1902 р.). Сприйняття архітектурного середовища вулиці та архітектурно-декоративної пластики фасадів відбувається переважно на двох рівнях: верхньому та нижньому. Історичне середовище людина сприймає у часовому просторі. Рух по вулицях із щільною периметральною забудовою зумовлює безперервне сприйняття, яке відбувається за принципом зміни «кадрів» [3]. Таке сприймання простору поєднується з точковим сприйняттям на площах, перехрестях вулиць, висотних точках. Обидва способи співіснують як нерозривне ціле у свідомості глядача. Під час формування враження від забудови встановлюється співвідношення між слідами пам'яті, які виникають під впливом чергування «кадрів» безперервного огляду вулиць та «кадрів» панорамного сприйняття забудови.

У процесі безперервного сприйняття периметральної забудови вулиць можна говорити переважно про нижню – партерну зону сприйняття (відповідно до досліджень В. Глазичева та Є. Водзинського [3]). У цій зоні важливе значення має безперервність забудови вулиці, яка втягує спостерігача в «тунель», де існують «вікна» – проїзди у внутрішні двори з оригінальними ґратами та цікавим скульптурним обрамленням отворів; портали з власною скульптурою та дверима, що розкривають характер будівлі; перехрестя з унікальними кутовими башточками та скульптурою кутових входів; відступи фасадів від червоної лінії забудови з унікальними ґратами огорожі та балконними ґратами; а також просвіти між будинками, які формують багатоплановість простору.

Будівлі в периметральній забудові об'єднані в єдине архітектурне утворення з вертикальним

ритмом членувань структурних елементів – еркерів, ризалітів, сходових кліток тощо. Це утворення сприймається опосередковано через окремі архітектурні елементи нижньої зони сприйняття: портали, входні двері, ґрати проїздів, огорожі будівель та скверів тощо. За точкового сприйняття важливу роль відіграє композиційна побудова архітектурного середовища, співвідношення висоти забудови та простору вулиці чи площі, а також силует забудови. У цьому разі особливо важливими стають елементи верхньої зони сприйняття – башточки, фронтони, аттики, об’ємна скульптура.

Розглянемо візуальні особливості окремих фасадів у периметральній забудові вулиці та розрахуємо оптимальну відстань для огляду фасадів і порталів.

Згідно з правилами забудови вулиць старого Києва, як зазначає Д. Малаков [4], висота будинків у периметральній забудові Києва кінця XIX – початку XX ст. не повинна перевищувати ширини вулиці. Ширина вулиці історичного центру в обраному для дослідження місці (вул. Велика Житомирська) дорівнює приблизно 10 м, тротуари з обох боків – близько 7 м ($3,5 + 3,5 = 7$ м). Отже, орієнтовна відстань для сприйняття фасаду, що розташований на протилежному боці вулиці, становить близько 17 м. Чи є ця відстань оптимальною для сприйняття фасаду заввишки 20 м?

Згідно з формулою, кут сприйняття об’єкта можна розрахувати за допомогою тригонометричної функції тангенса. Якщо відомо висоту фасаду h та відстань до нього L , то кут сприйняття фасаду V (у радіанах) буде дорівнювати арктангенсу відношення висоти фасаду до відстані від фасаду до глядача h/L .

$$V (\text{кут сприйняття}) = \arctan(h/L)$$

Результат ми отримаємо в радіанах. Щоб перевести радіани в градуси використаємо формулу:

$$V(\text{град.}) = V(\text{рад.}) \times (180/3,14)$$

(Радіани і градуси – дві різні одиниці виміру кутів (360 градусів $= 2\pi \times 3,14$ радіан); або 1 градус дорівнює приблизно $0,017$ радіан).

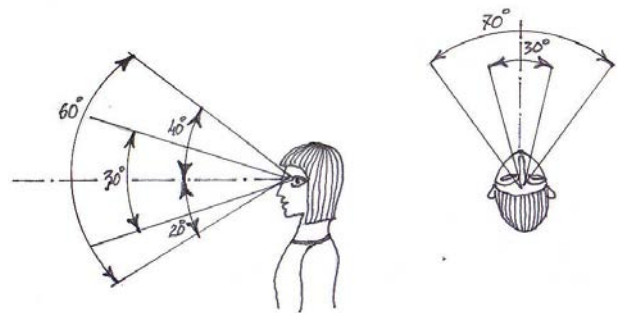
Розрахуємо кут сприйняття фасаду висотою 20 м, який знаходиться на протилежному боці вулиці шириною 17 м.

$$V(\text{рад.}) = \arctan(h/L) = \arctan(20/17) = \arctan(1,176) = 1,07 \text{ радіан}$$

$$V(\text{град.}) = 1,07 \times (180/3,14) = 1,07 \times 57,32 = 61,3 \text{ град.}$$

Отже, для сприйняття фасаду висотою 20 м на відстані 17 м у глядача буде кут сприйняття практично 61 градусів. Згідно з дослідженнями С. Шкляра «Ергономіка в архітектурі» [25], для

сприйняття віддаленого об’єкта (за нерухомої голови) у вертикальній площині потрібен максимальний кут огляду до 60 градусів (40 градусів угору і 20 градусів униз від лінії спостереження). Для комфортного, оптимального сприйняття об’єкта з урахуванням усього діапазону кольорів потрібен кут 30 градусів – по 15 градусів угору і вниз від лінії спостереження. Для сприйняття в горизонтальній площині (за нерухомої голови) максимальний кут сприйняття становить 70 градусів – по 35 градусів від лінії спостереження. Для оптимального сприйняття об’єкта з урахуванням усього діапазону кольорів потрібен кут 30 градусів (іл. 1).

Іл. 1. Особливості сприйняття. Схема оптимальних кутів зору людини. [Схема М.-Ю. Сідорової]

Якщо ж рухати головою та очима, то в горизонтальній і вертикальній площинах оптимальний кут сприйняття залишається 30 градусів. У горизонтальній площині максимальний кут становить 110 градусів, а у вертикальній – максимально 160 градусів (90 градусів угору і 70 градусів униз).

Отже, сприйняття фасаду висотою 20 м з відстані 17 м буде незручним за нерухомої голови, але можливим за умов руху голови та очей.

Якби забудовники дотримувалися правил щодо максимальної висоти будівлі, яка не повинна перевищувати ширину вулиці (тобто за ширини вулиці разом із тротуарами 17 м висота будинків не перевищувала б $h = 17$ м), то кут сприйняття фасаду з протилежного боку вулиці становив би:

$$V = \arctan(17/17) = 0,785 \text{ рад}$$

$$V(\text{град.}) = 0,785 \times 180/3,14 = 0,785 \times 57,3 = 44,9 \text{ градуса}$$

Отже, отриманий кут $44,9$ градуса відповідає достатньо комфортному й цілком прийнятному куту огляду. Таким чином, розрахунки підтверджують, що для сприйняття фасадів на протилежному боці вулиці їхня висота має бути не більшою, ніж ширина вулиці.

Треба зауважити, що ширина вулиці в різних місцях може відрізнятися. Відповідно, у тих місцях, де вона (разом із тротуарами) дорівнює 20 м, сприйняття фасадів із середньою висотою до 20 м буде достатньо комфортним.

Якщо дослідити сприйняття порталів у нижній зоні огляду, потрібно виходити з того, що оптимальний кут сприйняття об'єкта (який дозволяє ідентифікувати деталі та сприймати увесь діапазон кольорів) дорівнює 30 градусам, а середня висота порталів дорівнює 3 м. Розрахуємо з якої відстані сприйняття такого portalу буде найкращим. Відстань позначимо – X . Рівняння вирішимо, йдучи від зворотного.

$$V = X * 180/3,14 = 30 \text{ градусів.}$$

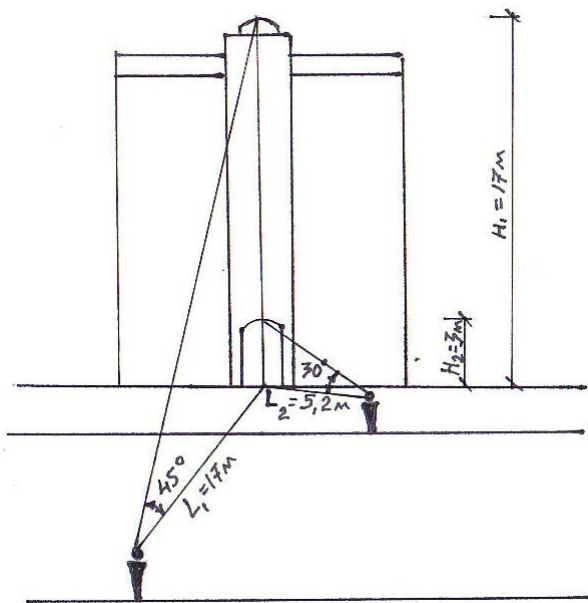
$$V = X * 57,3 = 30$$

$$X = 30/57,3 = 0,52 \text{ радіан}$$

$$0,52 = \arctan (3/X)$$

Вирішуємо рівняння і отримуємо що $X = 5,2$ м. Отже, оптимальна відстань для сприйняття portalу висотою 3 м під оптимальним кутом 30 градусів для людини з нормальним зором становить 5,2 м (іл. 2).

Розглядаючи сприйняття архітектурно-художнього образу історичної забудови, варто зосередитися на емоційній складовій сприйняття. Вважається, що архітектура повинна викликати ті емоції, які стимулюють діяльність людини у просторі, призначеному для цього. Емоції

Іл. 2. Комфортна відстань для сприйняття фасаду висотою 17 м має бути не менша ніж 17 м; а оптимальна відстань для сприйняття portalу висотою 3 м має дорівнювати 5,2 м. [Схема М.-Ю. Сідорової]

є суб'єктивними; водночас вони соціальні, оскільки пов'язані з комплексом уявлень, норм та цінностей, притаманних суспільству в цілому, і можуть переживатися колективно. Особливий інтерес становлять позитивні емоції, які здатна викликати архітектура. Це інтерес, що виникає внаслідок різноманітності; радість, спричинена впізнанням того, що звично та улюблено; здивування – різке підвищення нервової активності у відповідь на появу несподіваного. Таким чином, у міському середовищі треба виявити ті елементи, які викликають позитивні емоції – радість та інтерес, як найбільш поширені та здатні переживатися колективно. Ці елементи мають бути звичними, добре знайомими і водночас незвичними, несхожими на ряд інших елементів, які емоцій не викликають. У житловій забудові XIX – початку XX ст. для цього є всі умови, адже вона має добре знайомі і звичні містянину елементи – портали, двері, піддашся, балкони, ґрати проїздів, які водночас є безперечно оригінальними та насиченими семантичною інформацією, що має багато сенсів і сприймається на декількох рівнях.

Перший рівень – форма, зручність, краса, стиль – викликає інтерес несподіваними рішеннями цих елементів; другий рівень – символічне значення, міфологічність – викликає інтерес несподіваними асоціаціями. Необхідно зазначити, що історична забудова завдяки своїй периметральності спонукала до комунікативних зв'язків своїх мешканців. Зокрема, для неї характерні короткі дистанції спілкування за високої емоційної насиченості середовища. Тому мешканці старих районів важко переживають переселення в нові квартали, де ці короткі дистанції спілкування зникають, а велика кількість відкритого простору навіть створює певний дискомфорт. У ситуації тісного контакту фасадів у периметральній забудові з рядом однакових обмежень цілком природно виникало бажання виділитися з цього ряду. Звідси прагнення домовласників та архітекторів зробити будинок несхожим на сусідні. Таким чином, багатостильність забудови вулиць кінця XIX – початку XX ст. є об'єктивною закономірністю, що відображає громадський устрій тієї епохи.

Для розуміння механізму сприйняття образу міста та його елементів варто зосередитися на психологічних відчуттях, які викликають ті чи інші властивості лінії та форми. Такими дослідженнями займалися Х. Лундхольм (H. Lundholm), Ален де Боттон (Alain de Botton) та інші. У своїй книзі «Архітектура щастя» [1] Ален де Боттон

дослідив, як архітектурні стилі та форми впливають на самопочуття людини, її настрій та відчуття щастя. Він стверджує, що архітектура може бути не лише зручною, красивою та функціональною, але й здатна викликати певні емоції, такі як відчуття щастя та благополуччя. У результаті було встановлено, що низхідні лінії асоціюються з в'ялістю та депресією, а висхідні – з радістю, силою та енергією. Прямі довгі горизонтальні лінії – з нудьгою та відсутністю змін. Стану малої моторної активності відповідають довгі та низькі хвилі, а високої – ламані лінії з гострими кутами, а їхнє домінування викликає відчуття ворожості середовища. Відчуття тривоги викликають злами лінії, які часто повторюються в горизонтальному напрямку; відчуття впевненості – прямокутні елементи в різних поєднаннях; динамічність передається постійним або наростаючим ритмом. Примітивні одноманітні елементи викликають нудьгу та сум. Криволінійні елементи київських барокових башточок історичної забудови та прямокутні, зрізані чи заокруглені кути наріжних будівель викликають відчуття спокою; ритмічне повторення виступаючих ризалітів та еркерів сприймається як раціональне й динамічне. Елементи з гострими кутами в симетричних, лаконічних силуетах надають забудові урочистості, суворості з відтінком холодності та містичного здивування (будинки за адресами: Ярославів Вал, 1; Січових Стрільців, 40; Рейтарська, 20/24). Складні контури, часто зламані лінії, поєднані з різними нахилами та кутами, викликають відчуття тривоги, напруги і водночас жвавості та гостроти вражень.

Архітектура історичного середовища Києва кінця XIX – початку XX ст. відрізняється складністю фасадів будівель у межах площинного планування вулиць, має криволінійні та гострокутні контури силуетів, а також заспокійливі прямокутні та трапецієвидні кути будинків на перехрестях; тобто містить повний комплекс відчуттів, необхідний для виникнення почуття задоволення та збудження інтересу.

Важливу роль у формуванні позитивних емоцій від сприйняття забудови історичного центру Києва відіграє саме архітектурно-декоративна пластика, оскільки око людини в процесі сприйняття периметрального ряду фасадів фіксує такі елементи: у верхньому полі сприйняття – скульптуру завершень будинків, аттики, декоративні башточки; у нижньому полі – портали, скульптуру порталів, двері, ґрати проїздів, балкони та декоративну огорожу.

Індивідуальність міста значною мірою відображається в самобутності стилістичної характеристики його забудови. Ця характеристика є одним із факторів, що визначають її архітектурно-художні особливості. Забудова Києва представлена всіма основними стилістичними напрямками, що панували в архітектурі великих європейських міст того часу. Архітектура епохи історизму та модерну віддзеркалює ідеї свого часу – з його протиріччями, ностальгією за минулим, ретроспективізмом (в історичних стилях), романтичними злетами, експресивністю форм і прагненням до скульптурності (у модерні). Для неї характерна яскраво виражена фасадність, багатоелементність, наявність великої кількості оригінальних деталей, наповнених цілим рядом містичних символів і значень, а також прагнення до яскравої індивідуальності. Систему побудови архітектурної композиції фасадів деякі дослідники визначають як «ілюзорно-тектонічну», оскільки, на їхню думку, для житлових будівель цього періоду властива прихованість конструктивних форм під шаром декоративних елементів. Насправді це не зовсім так: композиційна структура фасаду є часто відголоском планувальної структури будівлі. У будь-якому разі на фасаді майже завжди виразно простежується сходовий блок, а ризаліти й розкріповки вказують на певне розташування приміщень. Сусідні будинки на вулиці зводилися без чіткої ієрархії, у різних стилях – це була своєрідна форма свободи й демократії, можливо, не повної, але все ж таки. Стили не відтворювалися з історичною точністю, вони були лише засобом вираження вільних уявлень архітекторів про архітектуру минулих століть.

Отже, можна стверджувати, що складна композиційна структура київської фонові історичної забудови має безумовну своєрідність та оригінальні деталі – своєрідні «зачеми» у верхній і нижній зонах сприйняття, які визначають емоційний інтерес до неї. Ці елементи викликають позитивні емоції, відчуття різноманітності, впізнаваності, а також тісного зв'язку з міфологією та історією. Це – і «гострі», або «криволінійні», складного профілю силуети акцентних будинків на кутових ділянках та на видових точках, і асоціативні форми декоративних башточок, що сприяють виникненню візуальних зв'язків із найважливішими архітектурними акцентами – пам'ятками сакральної архітектури. З іншого боку, це – специфічна для Києва «лексика» цегляної архітектури, поєднана з багатостильними й багатозначними архітектурно-конструктивними та декоративними

деталлями, а також з окремими унікальними архітектурними елементами київського міського фольклору.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Сприйняття архітектурного середовища вулиці та архітектурно-декоративної пластики фасадів відбувається переважно на двох рівнях: на нижньому рівні сприйняття – це елементи лінії партеру, та на верхньому рівні – це елементи блакитної лінії забудови.

Історичне середовище людина сприймає у часовому просторі. Рух вулицями з щільною периметральною забудовою зумовлює безперервне сприйняття, що відбувається за принципом зміни «кадрів». Такий тип сприйняття поєднується з точковим – на площах, перехрестях вулиць і у висотних точках. Обидва види сприйняття співіснують як єдине ціле у свідомості спостерігача. В процесі формування враження від забудови встановлюється співвідношення між слідами пам'яті, що виникають під впливом чергування «кадрів» безперервного руху вулицями та панорамного огляду міського простору. Під час безперервного сприйняття периметральної забудови

вулиць важливу роль відіграє нижня (партерна) зона. Оптимальна відстань для огляду окремих фасадів і деталей залежить від кута сприйняття та висоти об'єкта. Висота будівель у периметральній забудові історичного центру не повинна перевищувати ширину вулиці.

Важливу роль у формуванні позитивних емоцій від сприйняття забудови історичного центру Києва відіграє архітектурно-декоративна пластика будівель кінця XIX – початку XX ст. Око людини, сприймаючи периметральний ряд фасадів, фіксує певні візуальні «зачеми»: у верхньому полі – елементи блакитної лінії забудови (скульптура завершень будинків, аттики, декоративні башточки), а в нижньому – деталі партерної частини, такі як портали, скульптура порталів, двері, ґрати проїздів, балкони, декоративна огорожа.

Особливості сприйняття периметральної забудови кінця XIX – початку XX ст., а також розрахунки оптимальних відстаней і кутів огляду фасадів, порталів та інших елементів партеру можуть бути використані для реконструкції історичної частини Києва.

Список використаних джерел

1. Ален де Боттон Архітектура щастя. Київ : ArtHuss, 2021. 296 с.
2. Лінда С. М. Історизм у розвитку архітектури : автореф. дис. ... д-ра архітектури : 18.00.01 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2013. 36 с.
3. Водзинський Є. Є. Охорона ландшафтів як складова збереження культурної спадщини. *Праці НДІ пам'яткоохоронних досліджень*. Київ : Фенікс, 2010. Вип. 5. С. 301–317.
4. Малаков Д. В. Правила забудови старого Києва. *Архітектурна спадщина України*. Київ, 2002. С. 436–438.
5. Гнатюк Л., Пламеницька О., Гуменюк І. Методичні підходи до ревіталізації та реновації історичних будівель (аналіз досвіду). *Теорія та практика дизайну*. 2019. Вип. 19. С. 36–56.
6. Гнатюк Л. Р. Традиції трансформації готичних форм в сакральній архітектурі кінця XIX-початку XX століття. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2020. Вип. 57. С. 26–42.
7. Крижанівський О. А. Філософське осмислення природи будівельної обрядовості в історії України. *Етнодизайн в контексті українського відродження та європейської інтеграції*. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2019. Кн. 2. С.195-200.
8. Крижанівський О. А., Веретко Н. В. Від реставрації монументального живопису до формування дизайну історичного середовища. *Дизайн після епохи постмодерну: ідеї, теорія, практика* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 15–16 квітня 2021 р. / МОН України, Київ. нац. ун-т к-ри і мист. Київ : КНУКіМ, 2021. С. 57–58.
9. Крижанівський О. А. Екологоорієнтовані передпроектні дослідження Макарівської територіальної громади. *Архітектура та екологія*: матеріали XIII міжнар. наук.-практ. онлайн-конференції (м. Київ, 9–11 листопада 2022 року). Київ : НАУ, 2022. С. 44–45.
10. Марковський А. І. Локальна самотність та особливості архітектури Києва першої половини XX ст. *Містобудування та територіальне планування*. 2021. Вип. 76. С. 150–159.
11. Марковський А. І. Трансляція історичного досвіду в сучасне планування урядового центру Києва. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2021. Вип. 60. С. 46–57.
12. Марковський А. І. Від модерну до модернізму: три етапи архітектури Києва : монографія. Київ : Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України, 2020. 320 с.
13. Прибега Л. В. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект : монографія. Київ : Ін-т культурології НАМ України, 2016. 256 с.
14. Прибега Л. В. Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія. *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* 2004. Вип. 11. С. 177–185.
15. Олійник О. П. Гендерні ознаки в архітектурі та міському просторі. *Проблеми розвитку міського середовища*. 2017. Вип. 2. С. 105–115.

16. Сідорова О.І. Художньо-структурні особливості архітектурних фасадів житлових будівель Києва кінця XIX – поч. XX ст. *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* 2008. № 15. С. 184–193.
17. Сідорова М.-Ю. А. Особливості архітектурно-декоративної пластики фасадів історичної забудови кінця XIX – початку XX ст. міста Києва. *Сталий розвиток авіаційної інфраструктури України* : монографія. Львів; Торунь : Liha-Pres, 2023. Т. 1. С. 397–411.
18. Сідорова М.-Ю. А. Пропорційний аналіз фасадів забудови кінця XIX – початку XX ст. в м. Києві. *Теорія і практика дизайну*. 2023. № 28. С. 84–95.
19. Скібіцька Т. В. Стильова поліфонія в розвитку архітектури України середини XIX – початку XX століть. *Архітектурна спадщина України*. Київ, 1997. Вип. 4 : Проблеми стильового розвитку архітектури України. С. 178–185.
20. Скібіцька Т. В. Київський архітектурний модерн (1900 – 1910-і роки). Львів : Центр Європи, 2011. 232с.
21. Тимофієнко В. Зодчі України кінця ХУІІІ – початку ХХ ст. : біогр. довід. Київ : НДІТІАМ, 1999. 477 с.
22. Чепелик В. В. Бесіди про українську архітектуру / Ін-т проблем сучас. мистецтва. Київ : Фенікс, 2013. 228 с.
23. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. Київ : КНУБА, 2000. 378 с.
24. Чепелик В. В. Формування українського архітектурного модерну початку ХХ ст. у контексті інтернаціональних творчих зв'язків. *Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст.* Київ : Наукова думка, 2000. С. 164–183.
25. Ішкляр С. П. Ергономіка в архітектурі : конспект лекцій. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 55с.
26. Ясієвич В. Є. Модерн в архітектурі України (генезис та вплив на інші стильові напрямки). *Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст.* Київ : Наукова думка, 2000. С. 183–198.

References

1. de Botton, A. (2021). *Arkhytektura shchastya* [Architecture of happiness]. ArtHuss [in Ukrainian].
2. Linda, S.M. (2013). *Istoryzm u rozvytku arkhitektury: avtoref. dys. d-ra arkhitektury: 18.00.01.* [Historicism in the development of architecture: Doctoral dissertation abstract: 18.00.01]. National University “Lviv Polytechnic” [in Ukrainian].
3. Vodzynskiy, Ye. Ye. (2010). Okhorona landshaftiv yak skladova zberezheniya kulturnoyi spadshchyny [Landscape protection as a component of cultural heritage preservation]. *Pratsi NDI pamiatkookhoronnykh doslidzhen* [Proceedings of the Research Institute for Monument Conservation Studies] (5), 301–317 [in Ukrainian].
4. Malakov, D.V. (2002). Pravyla zabudovy staroho Kyieva. [Building regulations of old Kyiv]. *Arkhytekturna spadshchyna Ukrainy* [Architectural heritage of Ukraine] (s. 436–438) [in Ukrainian].
5. Gnatyuk, L., Plamenytska, O., & Humeniuk, I. (2019). Metodychni pidkhody do revitalizatsiyi ta renovatsiyi istorychnykh budivel (analiz dosvidu) [Methodological approaches to the revitalization and renovation of historical buildings (experience analysis)]. *Teoriia ta praktyka dyzainu* [Theory and Practice of Design], (19), 36–56 [in Ukrainian].
6. Gnatyuk, L.R. (2020). Traditsiyi transformatsiyi hotychnykh form v sakralniy arkhitekturi kintsya ХІХ–pochatku ХХ stolittya [Traditions of transformation of Gothic forms in sacred architecture of the late 19th – early 20th century]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya* [Modern Problems of Architecture and Urban Planning], (57), 26–42 [in Ukrainian].
7. Kryzhanivskiy, O.A. (2019). Filosofske osmyslennia pryrody budivelnoi obriadovosti v istorii Ukrainy [Philosophical understanding of the nature of building rituals in the history of Ukraine]. In *Etnodyzain v konteksti ukrainskoho vidrodzhennia ta yevropeiskoi intehtatsii* [Ethnodelign in the context of Ukrainian revival and European integration] (Kn. 2, S. 195-200). PNPV im. V. H. Korolenka [in Ukrainian].
8. Kryzhanivskiy, O.A., & Veretko, N.V. (2021). Vid restoratsiyi monumentalnoho zhyvopysu do formuvannya dyzaynu istorychnoho seredovyscha [From the restoration of monumental painting to the formation of historical environment design]. In *Dyzain pislya epokhy postmodernu: ideyi, teoriya, praktyka: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Design after the postmodern era: ideas, theory, practice] (pp. 57–58). KNUKiM [in Ukrainian].
9. Kryzhanivskiy, O.A. (2022). Ekolohoorientovani peredproektni doslidzhennia Makarivskoi terytorialnoi hromady [Ecology-oriented pre-project research of the Makariv territorial community]. In *Arkhytektura ta ekolohiya: materialy ХІІІ mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Architecture and Ecology: Proceedings of the 13th International Scientific-Practical Online Conference] (pp. 44–45). NAU [in Ukrainian].
10. Markovskiy, A.I. (2021). Lokalna samobutnist ta osoblyvosti arkhitektury Kyieva pershoi polovyny ХХ st. [Local identity and features of Kyiv architecture in the first half of the 20th century]. *Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya* [Modern problems of architecture and urban planning], (76), 150–159 [in Ukrainian].
11. Markovskiy, A.I. (2021). Translyatsiya istorichnoho dosvidu v suchasne planuvannya uriadovoho tsentru Kyieva [Transmission of historical experience in the modern planning of Kyiv's governmental centre]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya* [Modern problems of architecture and urban planning], (60), 46–57 [in Ukrainian].
12. Markovskiy, A.I. (2020). *Vid modernu do modernizmu: try etapy arkhitektury Kyieva*: monohrafiya [From Art Nouveau to Modernism: three stages of Kyiv architecture: monograph]. FOP Lopatina O. O. [in Ukrainian].
13. Prybieha, L. V. (2016). *Arkhytekturna spadshchyna Ukrainy: pamiatkookhoronnyi aspekt*: monohrafiya [Architectural heritage of Ukraine: monument protection aspect: monograph]. Instytut kulturolohiyi NAM Ukrainy [in Ukrainian].

14. Prybieha, L.V. (2004). *Istorychne seredovyshe yak pamiatkookhoronna katehoriia* [Historical environment as a heritage protection category]. *Ukrayinska akademiya mystetstva: doslidn. ta nauk.-metod. Pratsi* [Ukrainian Academy of Arts: research and scientific-methodological works], (11), 177–185 [in Ukrainian].
15. Oliynyk, O.P. (2017). *Henderni oznaky v arkhitekturi ta miskomu prostori*. [Gender features in architecture and urban space]. *Problemy rozvytku miskoho seredovyscha* [Problems of urban development], (2), 105–115 [in Ukrainian].
16. Sidorova, O.I. (2008). *Khudozhno-strukturni osoblyvosti arkhitekturnykh fasadiv zhytlovykh budivel Kyieva kintsia XIX – poch. XX st.* [Artistic and structural features of the façades of Kyiv's residential buildings of the late 19th – early 20th centuries]. *Ukrainska akademiia mystetstva : doslidn. ta nauk.-metod. pr.* [Ukrainian Academy of Arts: research and scientific-methodological works], (15), 184–193 [in Ukrainian].
17. Sidorova, M.-Yu.A. (2023). *Osoblyvosti arkhitekturno-dekoratyvnoyi plastyk fasadiv istorychnoyi zabudovy kintsia XIX – pochatku XX st. mista Kyieva* [Features of architectural and decorative plastics of facades of historical buildings of Kyiv at the turn of the 19th–20th centuries]. In *Stalyi rozvytok aviatsiynoyi infrastruktury Ukrayiny* [Sustainable development of aviation infrastructure of Ukraine: monograph.] (Vol. 1, pp. 397–411). Liha-Pres [in Ukrainian].
18. Sidorova, M.-Yu.A. (2023). *Proportsiyni analiz fasadiv zabudovy kintsia XIX – pochatku XX st. v m. Kyievi* [Proportional analysis of façades of late 19th – early 20th century buildings in Kyiv]. *Teoriya i praktyka dyzainu* [Theory and Practice of Design], (28), 84–95 [in Ukrainian].
19. Skibitska, T. V. (1997). *Stylova polifoniia v rozvytku arkhitektury Ukrainy seredyny XIX – pochatku XX stolit.* [Stylistic polyphony in the development of Ukrainian architecture of the mid-19th – early 20th centuries]. *Arkhitekturna spadshchyna Ukrayiny* [Architectural heritage of Ukraine], (4), 178–185 [in Ukrainian].
20. Skibitska, T. V. (2011). *Kyivskyi arkhitekturnyi modern (1900–1910-i roky)*. [Kyiv architectural modernism (1900–1910s)]. Tsentrl Yevropy [in Ukrainian].
21. Tymofiyenko, V. (1999). *Zodchi Ukrayiny kintsia XVIII – pochatku XX st.: Biogr. dovid.* [Architects of Ukraine of the late 18th – early 20th centuries: Biographical reference]. NDITIAM [in Ukrainian].
22. Chepelyk, V.V. (2013). *Besidy pro ukrainsku arkhitekturu* [Conversations about Ukrainian architecture]. Instytut problem suchasn. mystetstva. Feniks [in Ukrainian].
23. Chepelyk, V.V. (2000). *Ukrayinskyy arkhitekturnyy modern* [Ukrainian architectural modernism]. KNUBA [in Ukrainian].
24. Chepelyk, V.V. (2000). *Formuvannia ukrainskoho arkhitekturnoho modernu pochatku XX st. u konteksti internatsionalnykh tvorchykh zviazkiv.* [Formation of Ukrainian architectural modernism of the early 20th century in the context of international creative relations]. In *Ukrayinske mystetstvo ta arkhitektura kintsia XIX – pochatku XX st.* [Ukrainian art and architecture of the late 19th - early 20th centuries.] (pp. 164–183) [in Ukrainian].
25. Shklyar, S. P. (2019). *Ergonomika v arkhitekturi: konspekt leksiy* [Ergonomics in architecture: lecture notes]. KhNUMG im. O. M. Beketova [in Ukrainian].
26. Yasyevych, V. Ye. (2000). *Modern v arkhitekturi Ukrainy (henezys ta vplyv na inshi stylovi napriamky).* [Art Nouveau in Ukrainian architecture (genesis and influence on other stylistic trends)]. In *Ukrainske mystetstvo ta arkhitektura kintsia XIX – pochatku XX st.* [Ukrainian art and architecture of the late 19th - early 20th centuries.] (pp. 183–198) [in Ukrainian].

Подано до редакції 29.09.2025

Статтю прийнято 10.10.2025

Опубліковано 31.10.2025